

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

06.01.2023. Nr. 1-6/1
Uz 14.11.2022 1-04.1/513-pav/2022

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei J.Briedei**
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu un viedokļa sniegšanu lietā Nr. 2022-32-01

Tiesībsargs ir saņēmis Jūsu 2022. gada 11. novembra lēmumu par tiesībsarga atzīšanu par pieaicināto personu lietā Nr.2022-32-01 „Par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam”.

Lēmumā izteikts lūgums tiesībsargam rakstveidā paust viedokli par Kriminālprocesa 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc viņa ieskata, varētu būt nozīme lietā Nr. 2022-32-01.

Lēmumam pievienots pieteicēja Vitālija Leškova (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzējs) 2022.gada 11.jūlija pieteikums Nr.123/2022 un Latvijas Republikas Saeimas (turpmāk arī – Atbildētāja) 2022.gada 25.oktobra atbildes raksts Nr.612.2-6-13/22.

No pieteikuma saprotams, ka pieteicējs Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 124.panta sesto daļu, 125.panta trešo daļu un 126.panta 3.¹ daļu (turpmāk arī – Apstrīdētās normas) vērtē to savstarpējā kopumā un sakarībā, un apstrīd šo normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam, uzskatot, ka tās nepamatoti ierobežo viņa tiesības uz taisnīgu tiesu no procesuālās vienlīdzības principa viedokļa, kā arī pārkāpj nevainīguma prezumpciju.

Pieteikuma iesniedzēja ieskatā, Apstrīdētās normas nostāda viņu procesuāli nevienlīdzīgā situācijā ar procesa virzītāju, tādējādi padarot faktiski par neiespējamu procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ietvaros atspēkot prezumpciju par nelikumīgi iegūtu mantu un pierādīt viņam piederošās mantas likumīgo izcelsmi. Procesuālā

nevienlīdzība izpaužoties tādā veidā, ka tiesai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav pienākums veikt pierādījumu pārbaudi, Apstrīdētās normas neregulē to, kādā apjomā izdalāmi kriminālprocesa materiāli, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir samazinātas lēmuma pārskatīšanas iespējas. Apstrīdētās normas pieņemot neesot pietiekami izdiskutētas ekspertu vidū un nav apzināti to patvaļīgas un mērķim neatbilstošas piemērošanas riski. Savukārt nevainīguma prezumpcija tiekot pārkāpta tādā veidā, ka pieļaujot iespēju atzīt mantas noziedzīgo izcelsmi, izmantojot zemāku pierādīšanas standartu, vienlaikus prezumējot, ka Pieteikuma iesniedzējs ir saistīts ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, lai gan viņš nav atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Pieteikuma iesniedzējs apstrīd šādas KPL normas.

1. KPL 124.panta sestā daļa: “Kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.”
2. KPL 125.panta trešā daļa: “Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.”
3. KPL 126.panta trešā prim daļa: “Ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. Ja persona noteiktā termiņā nesniedz ticamas ziņas par mantas izcelsmes likumību, šai personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par kaitējumu, kas tai nodarīts saistībā ar kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar šo mantu.”

Apstrīdētās normas tika radītas ar mērķi nodrošināt Krimināllikuma 70.¹¹ panta pienācīgu izpildi, proti, procesuālo kārtību.

Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmā daļa noteic, ka noziedzīgi iegūta manta ir jebkāds ekonomisks labums, kas personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonācis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā. Šā panta pirmā prim daļa paskaidro, kas tiek saprasts ar jēdzienu “netieši noziedzīgi iegūta manta”. Savukārt šā panta otrā daļa paredz: “Ja mantas vērtība nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un persona nepierāda, ka manta ir iegūta likumīgā ceļā, par noziedzīgi iegūtu mantu var atzīt arī mantu, kas pieder personai, kura:

- 1) izdarījusi noziegumu, kas pēc sava rakstura ir vērsts uz materiāla vai citāda labuma gūšanu, neatkarīgi no tā, vai nozieguma rezultātā materiāls vai citāds labums ir iegūts;
- 2) ir organizētas grupas dalībnieks;
- 3) izdarījusi noziegumu, kas saistīts ar terorismu.”

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka manta viņam konfiscēta saskaņā ar Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmo daļu kā pierādīta noziedzīgi iegūta manta, kas izrietot no Ekonomisko lietu tiesas 2021.gada 13.septembra lēmuma. Pieteikuma iesniedzējs tiesībsargam pārbaudes lietā Nr.2022-29-16B norādīja, ka V.Leškovam kriminālprocesā Nr.11816015818 ir personas, pret kuru uzsākts kriminālprocess, statuss, kas izrietot no kriminālprocesā pieņemto lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu un aresta uzlikšanu mantai satūra.

Tādējādi tiesībsargs sniegs viedokli tiktāl, ciktāl apstrīdētās normas attiecas uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, situācijā, kad process par noziedzīgi iegūtu mantu ir par mantisko jautājumu atrisinājumu, pamatojoties uz Krimināllikuma 70.¹¹ panta pirmo daļu.

Latvijas Republikas Satversmes 92.pants noteic: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.” Pieteikuma iesniedzējs apšaubā Apstrīdēto normu atbilstību pirmajiem diviem šī panta teikumiem.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām, jo no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas lielā mērā ir atkarīga pārējo cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība.¹ Tiesības uz taisnīgu tiesu paredz valstij gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu šo lietu taisnīgu un objektīvu izspriešanu.²

Tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām ir jābūt efektīvām, praksē saprātīgi īstenojamām, ne teorētiskām. Arī vienas garantijas efektivitātes trūkums var novest pie visa procesa netaisnīguma un netaisnīga rezultāta.³ Turklāt, lai konstatētu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu, nav būtiski noskaidrot, vai pārkāpums konkrētajā gadījumā tiešām novedis pie netaisnīga rezultāta.⁴

Līdzās valsts pozitīvajiem pienākumiem valstij ir arī negatīvie pienākumi tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā, proti, pienākums atturēties no tādām darbībām, kas personām rada nepamatotus šķēršļus šo tiesību pilnvērtīgai izmantošanai.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu nav absolūtas un var tikt ierobežotas, tomēr tikai tiktāl, ciktāl tās netiek atņemtas pēc būtības.⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesa kā leģitīmu mērķi tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežošanai ir atzinusi, piemēram, nepieciešamību nodrošināt tiesisko stabilitāti, procesuālo ekonomiju, tiesas spriešanas efektīvu funkcionēšanu, kā arī tiesu pārslogotības nepieļaušanu.⁶

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, ir jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā⁷.

¹ Čepāne I. Tiesības uz taisnīgu tiesu kā personas pamattiesības. Jurista Vārds, 2005. 27. septembris, ievads.

² Satversmes tiesa. 2007-24-01. 09.05.2008. 8. punkts.

³ ECT spriedums Airey v. Ireland. 6289/73, 09.11.1979.

⁴ ECT spriedums Artico v. Italy. 6694/74, 13.05.1980. Para. 35.

⁵ ECT spriedums Garda Manibardo v. Spain. 38695/97, 15.02.2000. Para. 36.

⁶ Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Ed. by Aray J., Van Dijk F., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. 4th ed. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2006, p. 573.

⁷ Satversmes tiesa. 2009-43-01. 21.12.2009. 20. punkts.

Starptautisko organizāciju izdotie dokumenti aicina dalībvalstis ieviest efektīvu normatīvo mehānismu patstāvīgu/autonomu (stand alone) legalizēšanu apkarošanā. Minētais izriet, piemēram, no 2005.gada 16.maija Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju 9.panta piektās un sestās daļas, Finanšu darbības uzdevumu grupas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jautājumos (FATF) noteiktajiem kritērijiem un Moneyval 5.kārtas novērtēšanas ziņojuma.

FATF rekomendāciju izpildē un sekmīgā stand alone gadījumu pierādīšanas ieviešanā būtiska loma ir iespējai likt personai pamatot tās rīcībā esošo līdzekļu izcelsmi. Savukārt valsts nodrošina, ka izmeklēšanas un kriminālvajāšanas iestāde izvirzīto pieņēmumu par finanšu līdzekļu vai mantas legalizēšanu ir pamatojusi vismaz ar sākuma pierādījumiem, piemēram, par attiecīgās personas īpašuma un izdevumu samērību (neatbilstību) tās ienākumiem un norādījusi uz objektīvām darbībām ar šādu īpašumu.

Svarīgākais pamats cita pierādīšanas standarta noteikšanai attiecībā uz mantas noziedzīgu izcelsmi, ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa Direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā 5. panta (paplašinātā konfiskācija) pirmajā punktā noteiktais.

Eiropas Savienības Tiesa apvienotajās lietās C-845/19 un C-863/19 2021. gada 21. oktobrī atzina, ka Direktīva 2014/42/ES ir jāinterpretē tādējādi, ka tajā ir paredzēta ne tikai to īpašumu konfiskācija, kuri veido ekonomisku ieguvumu no noziedzīga nodarījuma, par kuru attiecībā pret šī noziedzīgā nodarījuma izdarītāju ir ticis pasludināts notiesājošs spriedums, bet arī tādu šim izdarītājam piederošu īpašumu konfiskācija, par kuriem valsts tiesa, kas izskata lietu, ir pārliecināta, ka tie ir iegūti no citām noziedzīgām darbībām, ievērojot šīs direktīvas 8. panta 8. punktā paredzētās garantijas un ar nosacījumu, ka noziedzīgais nodarījums, par kuru tā izdarītājs ir notiesāts, ir viens no minētās direktīvas 5. panta 2. punktā uzskaitītajiem un ka šis nodarījums var tieši vai netieši radīt ekonomisku ieguvumu šīs pašas direktīvas izpratnē (sprieduma 71. punkts).⁸

Apstrīdēto tiesību normu leģitīmais mērķis ir tiesiskas un demokrātiskas valsts un sabiedrības aizsardzības nepieciešamība apstākļos, kad smagi noziegumi ir kļuvuši par aizvien pieaugošu starptautisku problēmu un pastāv mantas izcelsmes pierādīšanas problemātika tiesību uz īpašumu un taisnīga tiesas procesa perspektīvā. Tiesību normas ir pieņemtas, lai panāktu taisnīgu mantisko attiecību noregulējumu, proti, būtu iespējams izņemt no apgrozības mantu, kura iegūta noziedzīgā ceļā un personai nepienākas. Vienlaikus tiesību normām ir jābūt tādām, kuras nepieļauj patvaļīgu to piemērošanu, ierobežojot likumīgi iegūtas mantas īpašnieku Latvijas Republikas Satversmes 105.panta pirmajā daļā garantētās tiesības uz īpašumu. Apstrīdētās tiesību normas ir piemērojamas gan pamata kriminālprocesā, gan sevišķajā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu (turpmāk – process par noziedzīgi iegūtu mantu).

⁸<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=B7C87413762620597AA083D18F56996E?text=&docid=247864&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=366155>

Sevišķais process par noziedzīgi iegūtu mantu (KPL 59.nodaļa) jau no pirmsākumiem bija plānots, lai efektīvizētu kriminālprocesu un savlaicīgi atrisinātu acīmredzamos jautājumus. Kritēriji tika ierakstīti KPL 626.pantā, un tie ir spēkā arī šobrīd: (1) mantisko jautājumu savlaicīga atrisināšana, jo krimināllietu nodot tiesai tuvākajā laikā nebūs iespējams; (2) procesa ekonomijas intereses, jo mantas glabāšana radīs būtiskus un nevajadzīgu izdevumus; (3) pastāv pierādījumu kopums par mantas noziedzīgo izcelsmi. Pamatideja bija par objektīviem dokumentāriem pierādījumiem, kas nerada šaubas par mantas izcelsmi.⁹

Paredzot pazeminātu pierādīšanas standartu procesa virzītājam no “ārpus saprātīgām šaubām” un “iespējamības pārsvaru”, kā arī pārnesot pierādīšanas pienākumu par mantas likumīgo izcelsmi uz personu (nosakot šādu jaunu fakta legālo prezumpciju), tiek ierobežotas personas Satversmes 92.pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Tiesībsarga ieskatā apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Latvijas Republikas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai personas varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Turpmāk viedoklī tiesībsargs apskatīs trīs Apstrīdēto normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92.panta pirmajam un otrajam teikumam atsevišķi, kā arī sniegs citus apsvērumus, kuriem varētu būt nozīme lietas izspriešanā.

Apstrīdēto tiesību normu atbilstības Satversmes 92.panta pirmajam teikumam izvērtējums procesuālās līdztiesības nodrošināšanas aspektā un citi jautājumi.

Procesuālās līdztiesības princips (equality of arms) ir būtisks tiesību uz taisnīgu tiesu elements¹⁰ un vienlaikus arī tiesiskās vienlīdzības principa īpaša izpausme¹¹, kas attiecināma uz visu kategoriju tiesai pakļautajām lietām.¹² Tas nozīmē, ka lietas izskatīšanas laikā procesa dalībnieku tiesībām ir jābūt taisnīgi līdzsvarotām (fair ballance) - proti, katram ir jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, neesot nepamatoti nostādītām nelabvēlīgākā stāvoklī kā citi procesa dalībnieki.¹³ No procesuālās līdztiesības principa tādējādi izriet valsts pienākums izveidot tādu lietu izskatīšanas procesuāli tiesisko regulējumu, kas to nodrošina. Turklāt šim regulējumam ir jābūt noteiktam skaidri un saprotami.¹⁴

Uzskatāms, ka procesuālā līdztiesība ir nodrošināta tad, ja procesa dalībniekiem ir piešķirtas vienlīdzīgas iespējas izmantot procesā paredzētos procesuālos līdzekļus -

⁹ Kūtris G. Taisnīgums un nevainīguma prezumpcija procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Jurista Vārds, 2022, 6.decembris, Nr.49.

¹⁰ The right to a fair trial in the case-law of the organs of the European convention on human rights. The right to a fair trial. Strasbourg: Council of Europe publishing, p. 12.

¹¹ Satversmes tiesas 2010.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2009-85-01, 12. punkts.

¹² ECT spriedums Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands. 14448/88,27.10.1993. Para. 33.

¹³ Satversmes tiesas 2010.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2009-85-01, 12. punkts

¹⁴ Reid K. A practitioners guide to the European Convention on Human Rights. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2008, p. 67.

piemēram, iepazīties ar lietas materiāliem¹⁵, izteikties par pārējo procesa dalībnieku sniegtajiem paskaidrojumiem un argumentiem¹⁶, iesniegt pierādījumus un izteikties par tiem, tostarp pieteikt un nopratināt lieciniekus, pārsūdzēt tiesas nolēmumus u.tml.¹⁷

No tiesību uz taisnīgu tiesu elementa izriet gan valsts pienākums noteikt attiecīgu regulējumu, gan nodrošināt, lai šis regulējums praksē tiktu ievērots.¹⁸ Turklāt procesuālo līdztiesību, tāpat kā lielāko daļu tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju, ir pieļaujams samērīgi ierobežot, ja tas nepieciešams legītīma mērķa sasniegšanai.¹⁹

Jāņem arī vērā ka strīdos ar valsti privātpersona tiek uzskatīta par mazāk aizsargāto tiesisko attiecību dalībnieku²⁰. Attiecīgi jebkādi papildu nosacījumi, kuri liedz vai ierobežo iespēju privātpersonai pilnvērtīgi aizsargāt savas tiesības un intereses, neatkarīgi no procesa veida vienīgi samazina viņas līdztiesību strīdā ar valsti. Tādējādi valstij, nosakot jebkādas tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumus personai procesā pret valsti, ir pienākums būt maksimāli piesardzīgai, un, ja tādi ir noteikti, ir jābūt rūpīgi izvērtētam šādu ierobežojumu legītīmajam mērķim, nepieciešamībai demokrātiskā sabiedrībā un atbilstībai samērīguma principam. Turklāt valstij ir jāpārlicinās, ka legītīmais mērķis nevar tikt sasniegts tādā pašā kvalitātē ar mazāk personas tiesības ierobežojošiem līdzekļiem.

Satversmes tiesa iepriekš ir norādījusi²¹, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, šādā procesā pēc būtības tiek izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus ECK 6.panta 1.punkta izpratnē. Tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdzvērtīgu iespēju principu (līdztiesības un sacīkstes princips), kā arī tiesības tikt uzklausītam²². Pušu līdzvērtīgu iespēju princips paredz, “pirmkārt, visām procesā iesaistītajām pusēm iespēju izklāstīt lietas apstākļus un, otrkārt, liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu”.²³

ECT ir norādījusi²⁴, ka noteiktā procesa posmā pierādīšanas pienākums var pāriet uz lietas dalībnieku, un tas nav uzskatāms par patvaļīgu ECK 6.panta 1.punkta “civilās” daļas izpratnē. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, tiesību uz taisnīgu tiesu civiltiesiskais aspekts šajā gadījumā nenozīmē, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu būtu pamats atteikties no Kriminālprocesa likumā definētajiem pamatprincipiem un garantijām tiktāl, ciktāl šis likums to pats skaidri neierobežo.

Tādējādi minētā tiesību norma ir aplūkojama civilo tiesību procesā nodrošināmo tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju kontekstā, ņemot vērā Kriminālprocesa likumā definētos pamatprincipus un garantijas. Secīgi kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu attiecībā uz pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem

¹⁵ Dijk Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Ed. by Van Dijk F., Van Hoof van Rijn A., Zwaak L. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2006, p. 580.

¹⁶ ECT spriedums Feldbrugge v. The Netherlands. 8562/79, 29.05.1989. Para. 44.

¹⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 135. lpp., 57.punkts.

¹⁸ ANO Cilvēktiesību komiteja. Vispārējā komentāra (General Comment). Nr. 32. 23.08.2007. 25. punkts.

¹⁹ Satversmes tiesas 2010.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2009-85-01, 14. punkts.

²⁰ AT Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 28.aprīļa lēmums lietā SKA – 424/2012 14.p.

²¹ Satversmes tiesas 2017.gada 23.maija spriedums lietā Nr.2016-13-01, 10.p.

²² Satversmes tiesas 2014.gada 3.aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2013-11-01 11.p.

²³ Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.2003-03-01, 6.p.

²⁴ ECT 2021.gada 9.februāra spriedums lietā Xhoxhaj V.Albania &352

apstākļiem, lai mantu varētu atzīt par noziedzīgi iegūtu, ir pieļaujams noteikt pierādīšanas standartu “visticamāk” jeb “iespējamības pārsvars”, kas ir zemāks par pierādīšanas standartu “ārpus saprātīgām šaubām”, un, tiesībsarga ieskatā, tas pats par sevi nav vērtējams kā nesamērīgs personas pamattiesību ierobežojums, kamēr vien tiek uzturēts pušu vienlīdzīgu iespēju līdzsvars procesā un nodrošinātas tiesības uz pierādījumu pārbaudi.

ECT ieskatā pušu vienlīdzības princips ir viena no taisnīgas tiesas jēdziena iezīmēm un nodrošina pusēm tiesības neatrasties būtiski neizdevīgākā stāvoklī salīdzinājumā ar oponentu.²⁵ Vienlaikus ECT pieļauj, ka noteiktos apstākļos var ierobežot personas tiesības, ja pastāv būtiska kompensējošā sabiedriskā interese, tāda kā nacionālā drošība, nepieciešamība paturēt noslēpumā noteiktas policijas izmeklēšanas metodes vai aizsargāt citas personas pamattiesības.²⁶

Procesuālās līdztiesības nodrošināšanas kontekstā attiecībā uz personas tiesībām iepazīties ar tiem no pamata kriminālprocesa izdalītajiem materiāliem, uz kuriem procesa virzītājs pamato mantas noziedzīgo izcelsmi, Tiesībsargs iepriekš ir sniedzis Satversmes tiesai viedokli lietā Nr.2022-01-01²⁷, tādēļ neatkārtos argumentus, kuri pamato šādu tiesībsarga pozīciju. 2022.gada 3.novembrī ir stājušies spēkā 2022.gada 20.oktobra Grozījumi Kriminālprocesa likuma 627.panta ceturtajā daļā, paredzot, ka lietas dalībnieki varēs iepazīties ar izdalītās lietas materiāliem, ievērojot vairākus priekšnosacījumus. Minētie grozījumi ir uzskatāmi par normatīvā regulējuma pilnveidi, kuri skaidrāk definēs principus, kurus jāievēro procesa virzītājam un lietas dalībniekam, rīkojoties ar izdalītā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiālos esošo informāciju. Tomēr šo grozījumu izstrādi būtu pārsteidzīgi interpretēt, kā likumdevēja atziņu par trūkumu vai pamattiesību nesamērīgu ierobežojumu esamību esošajā KPL 627.panta redakcijā.

Tādējādi tiesībsargs nekonstatē procesuālās vienlīdzības principa pārkāpumu personas tiesību iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem kontekstā, savukārt Apstrīdētās tiesību normas, tiesībsarga ieskatā, neierobežo personas tiesības iepazīties ar no kriminālprocesa izdalītajiem lietas materiāliem, jo to regulē KPL 627.pants.

Attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēja pieteikumā pausto situāciju, par to, ka procesa virzītājs kriminālprocesā nav pieņēmis mantas likumīgo izcelsmi pierādošos dokumentus no Pieteikuma iesniedzēja, kā arī pieprasījis dokumentu tulkojumus valsts valodā, uzrādīt oriģinālus un iesniegt notariāli apliecinātas to kopijas, Tiesībsargs ir sniedzis atzinumu pārbaudes lietā Nr.2020-48-4AD²⁸ ar līdzīgiem faktiskajiem apstākļiem. Tiesībsargs, apkopojot tiesībzinātnieku un ekspertu viedokļus, atzinumā secināja, ka KPL neparedz aizskartajam mantas īpašniekam pienākumu iesniegt procesa virzītājam dokumentus vienīgi valsts valodā vai ar apstiprinātu tulkojumu. Prasība aizskartajam mantas īpašniekam iesniegt ziņas vai dokumentus, kuri apliecina

²⁵ ECT 2007.gada 24.aprīļa spriedums lietā Matyjek v. Poland &55

²⁶ Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darba kopsavilkums doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga, 2019.

²⁷ https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/st_viedoklis_2022_01_01_1652188598.pdf

²⁸ https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/atzinums_anonimizets_2020_48_4ad_1628144338.pdf

mantas izcelsmes likumību, vienīgi valsts valodā vai ar notariāli apliecinātu tulkojumu, nav noteikta ar likumu. Pienākums aizskartajam mantas īpašniekam tulkot procesa virzītājam iesniedzamos materiālus, nepamatoti ierobežo šīs personas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības. Ņemot vērā, ka šāda prasība neizriet no likuma (tajā skaitā Apstrīdētajām normām), bet gan no KPL tiesību normu cilvēktiesībām neatbilstošas piemērošanas prakses, nav pamata vērtēt Apstrīdēto normu neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam šajā kontekstā. Atzīmējams, ka pēdējā laikā tiesībsargs nav saņēmis iesniegumus no privātpersonām, kuros būtu izteiktas sūdzības par šāda veida problemātiku.

Turklāt jāņem vērā apstākļi, ka personai, pret kuru uzsākts kriminālprocess, nav ierobežotas tiesības iesniegt mantas likumīgo izcelsmi apliecinošas ziņas procesa virzītājam jau no brīža, kad viņam ir ierobežotas tiesības rīkoties ar mantu (mantai uzlikts arests), kā arī ir tiesības uz aizstāvību. Turklāt šādām tiesībām, tiesībsarga ieskatā, ir jāsaglabājas arī visā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu laikā. Pieteikuma iesniedzējs pieteikumā arī nenorāda, ka šādas tiesības viņam bija liegtas procesa par noziedzīgi iegūtu mantu iztiesāšanas laikā, vien paskaidro, ka tiesa atsevišķus pierādījumus ir atteikusies izvērtēt. Tādējādi tiesībsargs nekonstatē, ka apstrīdētās tiesību normas liegtu personai tiesības iesniegt mantas likumīgo izcelsmi pamatojošas ziņas, pārkāpjot procesuālās vienlīdzības principu.

Ar tiesībām uz taisnīgu tiesu saprot arī prasību nodrošināt tiesā iesniegto pierādījumu tiešo pārbaudi, ja vien persona pati nav no tās atteikusies. Ja procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir dotas vienlīdzīgas iespējas iepazīties ar lietas materiāliem, nodrošināta iespēja izteikties par tiem, nodrošināta materiālu pieejamība (tajā skaitā, iegūstot materiālu kopijas, ja vien tas neapdraud citas svarīgākas sabiedrības intereses un citu cilvēku pamattiesības), tad tiek nodrošināts, ka puses savus argumentus un secinājumus balsta uz viena un tā paša pierādījumu loka, novēršot argumentus par nevienlīdzīgām iespējām īstenot savas tiesības izteikties par otras puses pierādījumiem.²⁹ Savukārt tiesas vispārīgs pienākums saskaņā ar likuma "Par tiesu varu" 17.panta pirmo daļu ir, izskatot jebkuru lietu, noskaidrot objektīvo patiesību. Saskaņā ar KPL 128.panta trešo daļu nevienam no pierādījumiem nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem pierādījumiem. Tādējādi tiesa, pārbaudot iesniegtos pierādījumus, sniedz tiem savu novērtējumu un argumentē, kādēļ tā piešķir vieniem pierādījumiem augstāku ticamības pakāpi, nekā citiem.

Tiesībsargs piekrīt, ka KPL 125.panta trešās daļas pieņemšanas procesā deputātu un uzaicināto praktiķu domas dalījās un izskanēja dažādi viedokļi par tās redakciju.³⁰ Tomēr gandrīz visi diskusiju dalībnieki bija vienisprātis, ka tiesību norma ir nepieciešama, lai precizētu procesa virzītāja pienākumu savākt pierādījumu kopumu, lai varētu izteikt pieņēmumu, ka mantai ir, visticamāk, noziedzīga izcelsme. Izskanēja viedoklis, ka šī norma varētu sekmīgi darboties ārpus procesa par noziedzīgi iegūtu mantu. Diskusijas dalījās par to, vai normā ir nepieciešams iekļaut vārdu salikumu "ar

²⁹ Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darba kopsavilkums tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga, 2019., 35.lpp.

³⁰ 2019.gada 1.oktobra sēdes protokola Nr.26., 22.oktobra protokola Nr.28, kā arī no Juridiskās komisijas 2019.gada 6.novembra sēdes protokola Nr.79.

kuru veiktas legalizēšanas darbības”, kas sašaurinot tiesību normas piemērošanu tikai uz KL 195.panta piemērošanas gadījumiem.

Apkopojot iepriekš minēto, Apstrīdētās normas skaidri nenosaka tiesai pienākumu pārbaudīt iesniegtos pierādījumus procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, taču KPL 125.panta trešā daļa skaidri norāda uz to, ka procesa virzītājam ir nepieciešams savākt pierādījumu kopumu, kas dod pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme. KPL 48.panta otrās daļas trešais punkts paredz tiesas pienākumu neiejaucoties apsūdzības uzturēšanā un aizstāvības realizēšanā, piedalīties pierādījumu pārbaudē. Tādējādi tiesas pienākums ir pārbaudīt pierādījumu kopumu, kā arī personas iesniegtos pierādījumus, ja tādi ir iesniegti, lai pārliecinātos par to, ka šāds pieņemums par mantas noziedzīgo izcelsmi ir, visticamāk, pamatots, un vai persona nav iesniegusi tādas ziņas, kas dod pamatu uzskatīt, ka mantai ir, visticamāk, likumīga izcelsme. Atzīmējams, ka situācijās, kad tiesa procesu par noziedzīgi iegūtu mantu izbeidz, to nekonfiscējot, procesa virzītājam saglabājas iespēja turpināt darbu pie pierādījumu vākšanas un vēlāk izdalīt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu atkārtoti vai arī atstāt mantisko jautājumu atrisināšanu pamata kriminālprocesā.

Raugoties no civilajā procesā nodrošināmā pušu līdztiesības principa, kā tas minēts iepriekš, būtu jāpieņem, ka arī procesā par noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesā iesaistītajai personai ir jābūt nodrošinātām tādām pašām tiesībām kā procesa virzītājam, tajā skaitā iespējai pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, izmantojot tādu pašu pierādīšanas standartu, kādu izmanto procesa virzītājs, proti, “iespējamības pārsvars”, pretējā gadījumā var diskutēt par to, vai procesa virzītājam nav piešķirtas būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu, ko it īpaši svarīgi nepieļaut, ņemot vērā procesa virzītāja kā valsts pārstāvja priekšrocības resursu un iespēju klāstā, ziņu un pierādījuma iegūšanas jomā.

Tiesībsargs, atzīmē, ka no saņemtajiem privātpersonu iesniegumiem par procesu par noziedzīgi iegūtu mantu redzama tendence, ka tiesa procesa virzītāja iesniegtajiem pierādījumiem jau sākotnēji parasti piešķir augstāku ticamības pakāpi, tādējādi Apstrīdētās normas tiek interpretētas par labu procesa virzītāja pozīcijai.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesību zinātņu katedras lektors G.Kūtris Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 2.aprīļa sēdē pauda, ka “pazemināts [pierādīšanas] standarts parasti ir attiecināms uz personas pierādīšanas pienākumu, bet šobrīd KPL ir iestrādāts, ka pazemināts pierādīšanas standarts ir attiecināts uz procesa virzītāju”³¹.

Savā promocijas darbā arī pašreizējais Ģenerālprokurors J.Stukāns ir norādījis, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu lietas dalībniekiem tiesībām ir jābūt taisnīgi līdzsvarotām, nodrošinot iespēju personai, kurai ir saistība ar mantu, zināt apstākļus, kāpēc tiek apgalvots, ka manta ir noziedzīgi iegūta. Personai, kurai ir saistība ar mantu, ir jābūt reālai iespējai sniegt par tiem paskaidrojumus un atspēkot procesa virzītāja apgalvojumus.³²

Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas pārstāvis V.Vītoliņš Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 14.maija sēdē vērsa

³¹ Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 2.aprīļa sēdes protokols Nr.15.

³² Stukāns J. Mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darba kopsavilkums tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga, 2019., 35.lpp.

uzmanību, ka “procesa virzītājam ir pienākums paust savu uzskatu, kāpēc manta ir visticamāk noziedzīgi iegūta un otram pusei ir pienākums paust attiecīgi savu viedokli, kā rezultātā tiesa novērtē pušu viedokļus un sniedz vienai vai otram pusei varbūtības līmeņa pārsvara novērtējumu”.³³

Prasot no personas izpildīt pienākumu pierādīt mantas likumīgo izcelsmi, piemēram, ar augstāku standartu “ārpus saprātīgām šaubām”, ir pamats diskusijai par to, vai netiek izjaukts pušu vienlīdzīgu iespēju līdzsvars, un vai personas tiesības pierādīt mantas likumisko izcelsmi tādēļ ir vairāk iluzoras, ne reālas. Tomēr Apstrīdētajās tiesību normās šāds atšķirīgs vai ar procesa virzītāju vienāds pierādīšanas standarts attiecībā uz kriminālprocesā iesaistīto personu nav noteikts. Tiesībsargs uzskata, ka minētais gan pats par sevi neliecina, ka Apstrīdētās tiesību normas tādēļ vien būtu vērtējamas kā nesamērīgas, tomēr būtu diskutējams ekspertu vidū, vai tās nebūtu šajā aspektā precizējamas.

Vērtējot Apstrīdētās normas, tiesībsargs uzskata, ka tās ir piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo pieļauj iespēju procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ietvaros savlaicīgi atrisināt mantiskos jautājumus kriminālprocesā, ievērojot procesa ekonomijas intereses un pastāvot pierādījumu kopumam par mantas noziedzīgo izcelsmi.

Vienlaikus vēršama uzmanība, ka Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 30.aprīļa sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve I.Gratkovska piedāvāja “izteikt KPL 125.panta trešo daļu tā, ka ir uzskatāms par pierādītu, ka līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, ja ir izslēgta likumīgā izcelsme vai ir pierādīta mantas visticamāk noziedzīgā izcelsme, kas, kaut arī ar pazeminātu standartu, bet uzliek par pienākumu pierādīšanu veikt valstij, nevis cilvēkam”.³⁴ Valstij šādā gadījumā ir ne tikai viens ceļš, proti, pierādīt mantas noziedzīgo izcelsmi, bet arī otrs ceļš – strādāt pie mantas likumīgās izcelsmes izslēgšanas.

Tādējādi tiesībsargs secina, ka likumdevējam tika piedāvāts noteikt alternatīvus līdzekļus leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, noteikt zemāku pierādīšanas standartu valstij “iespējamības pārsvars”, saglabājot valstij pierādīšanas pienākumu un nepārliekot šo pienākumu uz personu. Tiesībsarga rīcībā nav informācijas par to, ka šo priekšlikumu likumdevējs būtu vēlāk apsvēris jau detalizētāk. Tādējādi pastāv varbūtība, ka leģitīmo mērķi būtu bijis iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Ņemot vērā, ka tiesībsargs nav pētījis pastāvošo tiesu praksi, nav iespējams paust argumentētu viedokli par to, vai šāds alternatīvs līdzeklis praksē sevi pierādītu kā tikpat efektīvs vai mazāk efektīvs. Tādējādi šāda alternatīva līdzekļa esamība pati par sevi neliecina par to, ka Apstrīdētās tiesību normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam.

Apstrīdēto normu atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrajam teikumam, proti, nevainīguma prezumpcijai, un citi jautājumi.

Nevainīguma prezumpcija ir demokrātiskas valsts pamatprincips un viena no personas pamattiesībām, kas nostiprināta vairākos starptautiskos tiesību aktos, kā arī ir fundamentāls kriminālprocesa princips un vispārīgs Eiropas Savienības tiesību

³³ Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 14.maija sēdes protokols Nr.18

³⁴ Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 30.aprīļa sēdes protokols Nr.16.

princips.³⁵ Nevainīguma prezumpcija ir viena no Eiropas Savienības dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām,³⁶ un šīs prezumpcijas ievērošana ir viens no taisnīgas tiesas pamatelementiem.

Nevainīguma prezumpcijas saturu fakta legālās prezumpcijas darbības gadījumā maina tas, ka personai ir jāsadarbojas ar valsti atsevišķos jautājumos, piemēram, noskaidrojot īpašuma iegūšanas tiesiskumu.³⁷ Ja nacionālie normatīvie akti neparedzētu tiesai spēju vērtēt pierādījumus fakta legālās prezumpcijas piemērošanas gadījumos, tas grautu nevainīguma prezumpcijas saturu. Vienlaikus valstīm ir jāizvērtē, vai fakta legālās prezumpcijas paredzēšana ir nepieciešama, kā arī valstīm ir jāsauglabā efektīvas aizstāvības tiesības.³⁸

KPL 126.panta trešā prim daļa ir apskatāma kontekstā ar KPL 356.panta piekto daļu: “Ja tiek izteikts pieņēmums, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu, procesa virzītājs paziņo personai, ka šī persona 45 dienu laikā no paziņošanas brīža var iesniegt ziņas par attiecīgās mantas izcelsmes likumību, kā arī informē personu par šādu ziņu neiesniegšanas sekām.”

Tiesībsarga ieskatā, KPL 126.panta trešā prim daļa ir iekļauta KPL ar mērķi veicināt personas sadarbību ar izmeklēšanu kriminālprocesā un mudināt iesniegt viņas rīcībā esošās ziņas par mantas likumīgo izcelsmi noteikta termiņa ietvaros, jo tas ir personas interesēs un veicina procesuālo ekonomiju. Ja persona šīs ziņas neiesniedz noteiktajā termiņā, tas nenozīmē, ka personai tiek liegtas tiesības iesniegt šādas ziņas vēlāk, bet nozīmē to, ka personai būs liegta iespēja saņemt kompensāciju par kriminālprocesā noteiktajiem ierobežojumiem rīkoties ar mantu, ja kriminālprocess tiktu izbeigts uz rehabilitējoša pamata vai ar attaisnojošu tiesas spriedumu.

Minēto viedokli apstiprina pašreizējais Ģenerālprokurors J.Stukāns, kas Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību apakškomisijas 2019.gada 22.oktobra sēdē grozījumu Krimināllikumā izskatīšanas laikā pirms trešā lasījuma norādīja, ka “šī norma ir paredzēta tāpēc, ka personai ir liegtas tiesības uz kompensāciju. Šī norma ir saistīta ar personas tiesībām saņemt kompensāciju, ja ir process izbeigts uz rehabilitējoša pamata vai taisīts attaisnojošs spriedums, un šo normu lietos cita procesa ietvaros, līdz ar to tas nav saistīts ar kriminālprocesu un pierādījumu vērtēšanu”.³⁹

Papildus Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnesis Z.Dundurs savā komentārā Tieslietu ministrijas KPL darba grupā par iespējamiem grozījumiem 126.pantā vērsa uzmanību uz Valsts policijas pārstāvju norādīto problēmu, ka personas klusē līdz pēdējam brīdim par mantas izcelsmes likumību, tāpēc policijai jāiegulda milzīgs darbs visas informācijas pārbaudei. Lai disciplinētu personas, doma bija paredzēt likumā, ka personai noteiktā laikā jānorāda uz pamatotām ziņām par mantas likumīgo izcelsmi, bet, ja persona to izdara tikai tiesā, tad persona zaudē tiesības uz atlīdzinājumu. Pēc līdzības ar alibi. Pašlaik ir priekšlikums, ka mantas izcelsme ir jānorāda procesa virzītāja noteiktajā laikā, kaut arī jautājums par mantas izcelsmi tiks izlemts tikai tiesā.⁴⁰

³⁵ Eiropas Savienības tiesas 2012. gada 22. novembra spriedums lietā C-89/11P, 72. punkts.

³⁶ Eiropas Savienības tiesas 2012. gada 16. februāra spriedums apvienotajās lietās C-72/10 un C-77/10, 86. punkts.

³⁷ Āboltiņa, S. Legālā prezumpcija: tiesiskums un lietderība. Jurista Vārds, Nr. 9, 2006, 28. februāris, 1. lpp.

³⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988.gada 7.oktobra spriedums lietā Salabiaku v France, 10519/83, 28. punkts

³⁹ Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas 2019.gada 22.oktobra sēdes protokols Nr.28.

⁴⁰ Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas 2019.gada 26.februāra sēdes protokola Nr.9 pielikums.

Savukārt KPL 126.panta trešā prim daļas pirmajā teikumā iekļautais pienākums tiesībsarga ieskatā nav uzskatāms kā cits personai noteikts pienākums, kas atšķirtos no KLP 124.panta sestajā daļā un 125.panta trešajā daļā noteiktajiem, ciktāl tas attiecas uz šajās normās noteikto pierādīšanas standartu “ticamības pārsvars”. Lasot KPL sistēmiski, joprojām ir spēkā procesa virzītāja pienākums pamatot mantas noziedzīgo izcelsmi ar pierādījumu kopumu, kas dod pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme (KPL 125.panta trešā daļa), kuru neatkarīgi no tā, vai persona iesniegs ziņas par mantas likumīgo izcelsmi, tiesai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu būs pienākums pārbaudīt. Vienīgi situācijā, kad persona būs lēmusi nesadarboties ar procesa virzītāju, viņam būs mazāk iespējamo versiju par mantas likumīgo izcelsmi, ko pārbaudīt, un kopumā tas var padarīt procesa virzītājam pierādīšanu vienkāršāku. Tādējādi nevar rasties situācija, ka manta tiktu atzīta par noziedzīgu bez pierādījumu iesniegšanas vien tādēļ, ka procesa virzītājs to tā apgalvo, bet persona nav iesniegusi mantas likumīgo izcelsmi apliecināšas ziņas, jo tas būtu rupjš tiesību uz taisnīgu tiesu un īpašumu pārkāpums un nesamērīgi ierobežotu personas pamattiesības.

Likumprojekta anotācijā par normas grozījumiem ir uzsvērts, ka nav pieļaujama situācija, ka attiecībā uz kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu tiktu izmantots zemāks pierādīšanas standarts (t.i. “iespējamības pārsvars”), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, tādējādi radot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu. Tādējādi redzams, ka likumdevējs ir centies uzsvērt un to ir darījis visā Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā, ka šīs apstrīdētās tiesību normas piemērošanas rezultātā nedrīkst tikt pārkāpta nevainīguma prezumpcija.⁴¹

Tomēr publiskajās diskusijās tiesībzinātnieki norāda uz atsevišķiem problēmaspektiem attiecībā uz Apstrīdēto normu piemērošanu nevainīguma prezumpcijas principa ievērošanas kontekstā, uz kuriem kā būtiskiem un diskusijas vērtiem uzmanību vērš arī tiesībsargs.

Atzīmējams, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir sekundārs noziedzīgs nodarījums attiecībā pret tādu nodarījumu, kurš izdarīts, pirms personas rīcībā nonāca noziedzīgi iegūtā manta.⁴² Tādējādi, tiesībsarga ieskatā, ir nošķirams iepriekš zināmu iespējamu predikatīvu noziedzīgu nodarījumu rezultātā noziedzīgi iegūtas mantas, ar kuru vēlāk veiktas legalizācijas darbības, konfiskācijas process (kurā netiek vērtētas jebkādas personas, iespējamās noziedzīgas darbības, bet vienīgi mantas izcelsme), no procesa par noziedzīgi iegūtu mantu, kura noziedzīgumu pamato tieši ar to veiktās legalizācijas darbības, par kuru iespējamu veikšanu ir ierosināts kriminālprocess. Arī likumdevēja mērķis bija uzsvērt, ka šis regulējums nekādā veidā nedrīkst ietekmēt personas garantijas uz nevainīguma prezumpcijas ievērošanu.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors G.Kūtris arī ir norādījis, ka bieži “neviens necenšas pierādīt pašas mantas (līdzekļu) noziedzīgo izcelsmi, proti, no kādām noziedzīgām darbībām tad šī manta ir radusies. Galvenais uzsvars tiek likts uz darbībām ar finanšu līdzekļiem, kas atbilst legalizācijas tipoloģiskām pazīmēm.”⁴³ To atvieglojot KPL 125.panta trešajā daļā iestrādātā fakta legālā prezumpcija, kas būtu apskatāma kontekstā ar KPL 124.panta septīto daļu, kas noteic: “Lai pierādītu

⁴¹ Turpat.

⁴² <https://juristavards.lv/doc/281429-mantas-konfiskacija-noziedzīgi-iegutu-lidzekļu-legalizācijas-lietas/>

⁴³ <https://juristavards.lv/doc/282423-taisnīgums-un-nevainīguma-prezumpcija-procesa-par-noziedzīgi-iegutu-mantu/>

noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti.” No šīs tiesību normas izriet, ka, lai gan nav nepieciešams pierādīt, no kura konkrēti noziedzīgā nodarījuma līdzekļi iegūti, kriminālprocesa materiālos tomēr būtu jābūt atrodamai informācijai par kādu predikatīvu noziedzīgu nodarījumu esamību, kuru rezultātā manta varētu būt cēlusies.

Ja mantas noziedzīgā izcelsme tiek pamatota vienīgi ar aizdomīgām darbībām, kas ar mantu ir veiktas un kas atbilst legalizācijas darbību pazīmēm, turklāt persona pietiekami ticami nevar izskaidrot mantas likumīgo izcelsmi, tad saskaņā ar KPL 125.panta trešo daļu ir pamats mantu uzskatīt par noziedzīgu, kaut gan legalizācijas darbību fakts vēl nav pierādīts KPL noteiktajā kārtībā. Kā iepriekš konstatēts, fakta legālā prezumpcija ar pierādīšanas standartu “ticamības pārsvars” attiecībā uz mantas izcelsmi pati par sevi ir pieļaujama, ja vien personai tiek garantēts vienlīdzīgu iespēju princips tiesas procesā un lēmumu par mantas noziedzīgo izcelsmi pēc pierādījumu pārbaudes pieņem neatkarīga tiesa.

KPL 125.panta trešā daļa būtu apskatāma arī kontekstā ar KPL 125.panta pirmās daļas septīto punktu: “Bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāmi šādi apstākļi, ja vien kriminālprocesa gaitā netiek pierādīts pretējais: ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu konstatēts fakts, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.” Līdz ar to ir iespējama tāda tiesību normu piemērošanas konstrukcija, ka manta tiek atzīta par noziedzīgu, izmantojot pierādīšanas standartu “iespējamības pārsvars” un konstatējot, ka ar to ir veiktas legalizācijas darbības un mantas likumīgo izcelsmi persona nav spējusi pietiekami pārliecinoši pierādīt. Minēto tiesas nolēmumu kā pierādījumu ir iespējams izmantot pamata kriminālprocesā. Savukārt personai, pret kuru uzsākts kriminālprocess un kura, iespējams, nākotnē var tajā kļūt par aizdomās turēto un apsūdzēto personu, lai pierādītu, ka legalizācijas darbības nav notikušas un viņa nav vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, var rasties objektīva nepieciešamība “pierādīt pretējo”. Personai pamata procesā būtu jāpierāda, ka spriedumā, kas stājies spēkā, apskatāmie apstākļi attiecībā uz faktiskajām legalizācijas darbībām ir pierādīti ar “iespējamības pārsvaru”, tomēr nav pierādīti “ārpus saprātīgām šaubām”, tādējādi pamata procesa gaitā, kur pilnā mērā darbojas nevainīguma prezumpcija, liekot personai apšaubīt spēkā stājušos tiesas nolēmumu un pierādīt, ka tā nav veikusi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

Vēl ir iespējama konstrukcija, ka kriminālprocess pēc mantisko jautājumu taisnīgas atrisināšanas tiek izbeigts, pamatojoties uz KPL 392.panta otro prim divi daļu, uz nereabilitējoša pamata. Tādējādi apstākļi par to, vai ir notikušas legalizācijas darbības, būs pārbaudīti vienīgi īpašā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ietvaros ar pierādīšanas standartu “iespējamības pārsvars”, bet pamata procesā legalizācijas darbības apliecinošie pierādījumi ar standartu “ārpus saprātīgām šaubām” netiks vērtēti vispār. Turklāt personai var rasties tiesiskās sekas, piemēram, aizliegums strādāt konkrētās profesijās. Turklāt saskaņā ar KPL 76.pantu pārsūdzības iespējas šādā gadījumā arī ir ierobežotas ar gadījumiem, kad kriminālprocess izbeigts dēļ noilguma vai sakarā ar amnestiju.

Tiesībsargs vērs uzmanību, ka šādas apstākļu konstrukcijas tieši neizriet no KPL 125.panta trešās daļas, bet var īstenoties, piemērojot pamata kriminālprocesā vēl vienu fakta legālo prezumpciju – KPL 125.panta pirmās daļas 7.punktu vai KPL 392. panta

otro prim divi daļu kas, tiesībsarga ieskatā, var radīt šaubas par kriminālprocesā iesaistītās personas nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma riskiem. Tādējādi, ja procesa par noziedzīgi iegūtu mantu ietvaros mantas noziedzīgā izcelsme tiek pamatota ar kriminālprocesā iesaistītās personas pašas, iespējams, veiktām legalizēšanas darbībām, kuras vienlaikus ir uzskatāmas par noziedzīgā nodarījuma sastāva sastāvdaļu un kā tādas var tikt vērtētas tiesā, pamata kriminālprocesā, tad šādā situācijā var rasties pamats uzskatam, ka ir pārkāpta nevainīguma prezumpcija.

Līdzīgas tēzes ir paustas arī Grozījumu Kriminālprocesā likumprojekta Nr.630/Lp12 anotācijā saistībā ar priekšlikumu papildināt KPL ar 126.panta 3.¹ daļu šādā redakcijā: “Ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai.” Anotācijā norādīts: “Nav pieļaujama situācija, ka attiecībā uz kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu tiktu izmantots zemāks pierādīšanas standarts (t.i. “iespējamības pārsvars”), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, tādējādi radot nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpumu.”

Šādu Apstrīdēto normu (KPL 125.panta trešās daļas, 126.panta 3.¹ daļas) un citu iepriekš pieminēto KPL normu (KPL 125.panta pirmās daļas 7.punkts, 392.panta otrā prim divi daļa) konstrukciju izmantošana būtu diskutējama no prakses viedokļa, lai izvērtētu, vai to piemērošana nerada nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma riskus.

Tiesībsarga ieskatā, procesa virzītājam praksē lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju katrā gadījumā būtu rūpīgi un godprātīgi jāizvērtē nepieciešamība izdalīt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu un tas jādara vienīgi tad, kad pierādījumu kopums par mantas noziedzīgo izcelsmi ir patiešām pārlicinošs. Noziedzīgi iegūta manta ir faktiski izņemta no apgrozības jau ar brīdi, kad tai ir uzlikts arests. Pieteikuma iesniedzēja gadījumā arests mantai ilga 31 mēnesi, turklāt šo termiņu pārkāpjot, kā tas konstatēts tiesībsarga atzinumā Nr.2022-29-16B. Procesu par noziedzīgi iegūtu mantu ir iespējams izdalīt arī tad, ja kriminālprocess ir izbeigts, nekonstatējot personas vainu, tādējādi izvairoties no nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma riskiem. Atgādināms, ka kriminālprocesa virsmērķis ir taisnīgs krimināltiesisko attiecību, tajā skaitā mantisko jautājumu, noregulējums, un tas sevī iekļauj arī tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, neturot personu ilgstošā tiesiskās nenoteiktības situācijā.

Apkopojot viedoklī paustos apsvērumus, tiesībsargs secina, ka KPL 126.panta trešā prim daļa neierobežo Pieteikuma iesniedzēja Satversmes 92.panta pirmajā un otrajā daļā garantētās tiesības uz pušu līdztiesības principa ievērošanu un nevainīguma prezumpcijas garantēšanu, jo tās mērķis ir regulēt kompensācijas nodrošināšanas jautājumus pēc tam, kad kriminālprocess ir noslēdzies.

KPL 124.panta sestā daļa un KPL 125.panta trešā daļa, ciktāl tā paredz fakta legālo prezumpciju, atbilst Satversmes 92.panta pirmajam un otrajam teikumam, savukārt pušu līdztiesības principu garantējošās personas tiesības regulē citas KPL tiesību normas, kuras Pieteikuma iesniedzējs nav apstrīdējis.

Ar cieņu
Tiesībsarga vietniece

Ineta Piļāne